

Lubuskie Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych

www.przewodniklubuski.pl

z cyklu materiały szkoleniowe dla przewodników

Ireneusz Gorzelanny „Mury obronne Sulechowa”

Na Śląsku w pierwszej połowie XIII wieku zaznaczyły się wzmożone procesy urbanistyczne. Osady miejskie, o rozproszonym dotąd osadnictwie, otrzymywały regularne rozplanowania z czterobocznym placem rynkowym w centrum. Skupienie zabudowy miejskiej umożliwiło zabezpieczenie ośrodków obwarowaniami, chroniąc w ten sposób mieszczan i ich mienie przed najazdami i rozbojem. Tu także na noc chowali się kupcy ze swoimi towarami, przybывая do osady miejskiej. W Sulechowie zdawano sobie sprawę, że będzie to przede wszystkim lokalny ośrodek handlowy, wobec czego musi posiadać w miarę obszerny rynek zlokalizowany w takim miejscu, do którego zewsząd byłoby blisko. Wygląd starej części miasta upewnia nas ponad wszelką wątpliwość, że jest to układ przestrzenny planowo wytyczony i dokonany w czasie jednorazowej lokalizacji.

Rozwój gospodarczy zreformowanych przestrzennie miast sprawił, że dotychczasowe obwarowania w postaci fosy i wału drewniano-ziemnego zostają przekształcane w obwarowania murowane z kamienia lub z cegły. Najczęściej w miejscu poprzednich obwarowań. Na terenie Sulechowa powstanie w przyszłości na fosie ulica Okrężna.

Murami obejmowano jednak większy teren, planując następne zabudowy (lokalizacja prawna).Niektóre ośrodki ekonomicznie słabsze, budową murów zajmowały się później i były rozciągnięte w czasie. Ale też były ośrodki nie zainteresowane budową obwarowań, takimi ośrodkami były Bytom Odrzański, Babimost, Zbąszyń, te zachowały obwarowania drewniano- ziemne aż do XVIII wieku. Nigdy o obwarowaniach nie mogły wręcz marzyć o

niefortunnej lokalizacji, Lubrza, Nowogród Bobrzański, Ołobok, pozostały do końca zupełnie otwartymi.

Ze względu na duże koszty, budowa murów obronnych trwała zazwyczaj latami. I tak w Głogowie, który samorządowe prawa magdeburskie otrzymał w 1253 roku, prace przy wznoszeniu ceglanych fortyfikacji, obejmujących powiększony teren, trwały jeszcze na początku XIV wieku. Podobnie było w Kozuchowie, Żaganiu, Żarach, Krośnie Odrzańskim i innych miastach. Natomiast Gubin prawa książęce otrzymał na budowę murów już w 1311 roku. Na fortyfikacje kamienne z metryką z XIV wieku uzyskują Lubsko, Świebodzin, Ośno Lubuskie, Szprotawa i Sulechów. W tym czasie niewiele miast mogło sobie pozwolić na budowę obwarowań z cegły. Materiał był w tym czasie bardzo drogi, można było uzupełniać fragmenty murów i budować bramy wjazdowe do osad miejskich.

Budowa obwarowań, zwłaszcza murowanych, stanowiła kosztowną inwestycję, obciążając głównie społeczność mieszczańską. Działaniami tymi zainteresowani byli również panujący, starali się więc wesprzeć trud poddanych, głównie poprzez okresowe zwalniania od różnych powinności. Na murach czuwała straż miejska, a w przypadku zagrożenia obowiązek stawiania do obrony dotyczył wszystkich dorosłych mężczyzn. Z czasem organizacja obrony została udoskonalona. Zadanie powierzono cechom rzemieślniczym, zobowiązując poszczególne korporacje do ochrony odpowiednich odcinków murów, co wiązało się z dbałością o ich dobry stan techniczny. Z inicjatywy cechów powstały bractwa kurkowe, edukujące swych członków w walce i obronie. Do tego służyły organizowane zawody i ćwiczenia.

Obwód murów obronnych starano się zazwyczaj zamykać w okrąg lub bardziej czy też mniej regularny owal, w zależności od topografii terenu i położenia. Zaokrąglenia wynikały ze względów ekonomicznych i militarnych (najmniejsza długość i skuteczność ostrzału przedmurza). Są jednak miejsca gdzie mury były budowane odcinkowo wraz z bramami, przykładem jest Łągów Lubuski, gdzie wykorzystano położenie między jeziorami.

Na środkowym Nadodrzu mury miejskie wznoszono z kamienia polnego znajdującego w okolicach osad miejskich, rzadziej z cegły (Gubin, Krosno Odrzańskie). Kamienie kładziono charakterystycznymi warstwami, co 50-60 cm, wyrównywanymi materiałem drobnym. Spoiwem była zaprawa wapienno – piaskowa, wzmocniana krwią bydłą. W obwodzie

murów były baszty, prostokątne, wysunięte na zewnątrz, otwarte od strony miasta. Takich baszt na terenie murów w Sulechowie nie było, były natomiast półokrągłe. Wprawdzie dobudowano do bramy Zielonogórskiej basztę z przeznaczeniem na mieszkania dla służby miejskiej. Ta, kiedy zaczęła popadać w ruinę w 1714 roku została zburzona. Podobna baszta była przy bramie Świebodzińskiej. W XIV wieku wprowadzono baszty okrągłe i półokrągłe. Baszty były wyposażone w otwory strzelnicze na wielu poziomach, umożliwiały prowadzenia ostrzału terenu przedpoja. I takich baszt nie było w murach obronnych Sulechowa, wprowadzono mury z otworami strzelniczymi z pomostem bojowym (chodnik obronny). Do dnia dzisiejszego zachowały się w złym stanie takie chodniki i otwory strzelnicze

Grubość murów była różna, od 0,9 do 2,0 m, a wysokość dochodziła do 8-9 metrów. Natomiast długość była uzależniona od zamierzonej wielkości osady miejskiej. Sulechów posiada grubość murów od 0,9 do 1,2 m i wysokość średnio do 5 metrów. Średniowieczny Sulechów był otoczony owalnym pierścieniem, wydłużającym się w kierunku zamku. Ocalałe fragmenty pozwalają w miarę dokładnie określić linię ich przebiegu i łączną długość, która wynosiła około 1100 metrów. Do dnia dzisiejszego w różnym stanie technicznym zachowały się ich połowa. W górnej partii mury zwężały się uskokowo od strony wewnętrznej. Cieńsza partia stanowiła osłonę dla straży, poruszającej się po umieszczonych u podstawy przewężenia drewnianych pomostów bojowych. Integralną częścią miejskiego systemu warownego była okalająca mury fosa, szeroka na kilkanaście metrów, nawodniona. Fosę na zewnątrz poprzedzał wał ziemny. Sulechów posiadał fosę nawodnioną rzeką Sulechówką lecz tylko $\frac{3}{4}$ długości murów obronnych. Z czasem, kiedy jej rola w strategii obronnej malała, była sukcesywnie zasypywana.

Zamkniętym obwarowaniami miastom łączność ze światem zewnętrznym zapewniały bramy, sytuowane na styku murów z drogami tranzytowymi. Bramy były budynkami piętrowymi lub wielokondygnacyjnymi z przejazdem w parterze często wzmocnione basztami lub wieżami. W rejonie bram była fosa, a nad nią drewniany most zwodzony i często w okolicach było rozlewisko. Otwory bramne były zamykane opuszczanymi żelaznymi bronami oraz drewnianymi okutymi drzwiami. Od początku w systemie obronny Sulechowa był wyłączony zamek. Z niego do rynku prowadziła tylko jedna masywna furta, mająca zabezpieczyć siedzibę namiestnika książęcego przed ewentualnym atakiem od strony miasta. W murach były dwie bramy – Świebodzińska i Zielonogórska, zlokalizowana na osi N-S

W pierwszej połowie XV wieku, w związku z upowszechnieniem broni artyleryjskiej oraz wojnami husyckimi (1426-1438), wiele miast podjęło wysiłek wzmocnienia swoich fortyfikacji. Jednak pod koniec tego samego wieku zapanowała na Śląsku powszechna psychoza, nazwana później trwogą turecką, spowodowana zagrożeniem ze strony agresywnych działań państwa otomańskiego. Z nakazów władców, miasta umacniały i modernizowały swoje obwarowania.. Były przystosowane do obrony artyleryjskiej basteje, a w niektórych ośrodkach drugie pasma murów. Tak uczyniły Żagań, Żary, Gubin, a najszerzej w Kozuchowie. Tu najlepiej zachowane po dzień dzisiejszy. Sulechów nie starał się o wzmocnienia murów, odcinkami podnosił i wzmacniał tym razem już cegłą.

Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) wykazała znikomą przydatność średniowiecznych fortyfikacji. Nie remontowane mury miejskie zaczęły podupadać. Rozbierane, za zgodą władz, stały się zasobem materiału budowlanego. Baszty zamieniano na mieszkania. W XIX wieku, w związku z przemysłowym rozwojem miast i narastaniem wymagań komunikacyjnych, wyburzono bramy. Zachowały się nieliczne w naszym województwie. Natomiast skisłe wody w nieczyszczonych fosach zatrwały powietrz, w czym dopatrywano się źródeł epidemii. W tym celu fosy osuszano, a tam gdzie było niemożliwe - zasypywano. W Sulechowie na początku XVIII wieku w ramach renowacji murów miejskich wykonano dwie dodatkowe bramy na osi wschód – zachód. Najpierw przystąpiono do budowy najbardziej okazałej bramy Krośnieńskiej, po niej we wschodniej części murów, w 1715 roku, urządzono skromną bramę Królewską, ta nie dotrwała do dnia dzisiejszego. Natomiast brama Krośnieńska powstała w 1704 roku mając usprawnić komunikację między rozbudowującym się tzw. Przedmieściem Krośnieńskim i rynkiem. Ponadto miała w murach miejskich stanowić godny rangi tego miasta element dekoracyjny. Jest to obiekt murowany z cegły, nie kubaturowy, otynkowany, połączony z gotyckimi murami. Po obu stronach, nad przejazdem, umieszczone są klucze w postaci maszkaronów. A nad nimi, również po obu stronach, płyciny o wykroju uszaty z płasko rzeźbionymi kartuszami. Od strony miasta – herb miasta z czasów brandenbursko – pruskich, przedstawiający stróża miejskiego stojącego między dwoma wieżami i trzymającego halabardę. Po stronie zewnętrznej natomiast widnieje kartusz z orłem w polu, obramowany dekoracją akantowo-laurową, z koroną w zwieńczeniu.

